

რეკრეაციული გეოგრაფიის აქტუალური საკითხები (საქართველოს მაგალითზე)

რუსუდან ელიზბარაშვილი

ივ.ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაგისტრი
rusa-elizbarashvili@yahoo.com

ანოტაცია

რეკრეაცია და რეკრეაციული მეურნეობა მჭიდროდაა დაკავშირებული გეოგრაფიულ გარემოსთან, რადგან მისი პოტენციალი მნიშვნელოვანწილად უკავშირდება ტერიტორიის ბუნებრივ მახასიათებლებს და ლანდშაფტურ მრავალფეროვნებას, მეურნეობის და სოციალური ინფრასტრუქტურის გეოგრაფიულ თავისებურებებს. ამის გამო, რეკრეაციული გეოგრაფია ინტეგრაციული ანუ საზოგადოებრივ-საბუნებისმეტყველო გეოგრაფიის უმნიშვნელოვანესი მიმართულებაა.

საქართველოში რეკრეაციული გეოგრაფია განვითარების საწყის სტადიაზეა. თუ არ ჩავთვლით რამდენიმე პუბლიკაციას, რომელიც ეძღვნება რეკრეაციულ რესურსებს, პრაქტიკულად შეუსწავლელი და შეუფასებელია რეკრეაციული რესურსების და რეკრეაციული მეურნეობის სივრცულ-დროითი თავისებურებანი; ქართულ ენაზე არ გამოქვეყნებულა რეკრეაციული გეოგრაფიის თეორიული და მეთოდოლოგიური საკითხები, მისი კვლევის მეთოდები, რეკრეაციული პოტენციალის შეფასების კრიტერიუმები და სხვ. ამ ვითარების გამოსწორება საშუალო საქმეა და საქართველოში ტურიზმის განვითარების სწრაფ ტემპებს უკავშირდება. რეკრეაციულმა გეოგრაფიამ, პრაქტიკული თვალსაზრისით, შესაძლებელია დიდი როლი ითამაშოს როგორც ტურიზმის, ისე რეკრეაციული მეურნეობის სივრცით (ტერიტორიულ) დაგეგმარებაში.

სტატიაში განხილული და წარმოჩენილია რეკრეაციული გეოგრაფიის ადგილი გეოგრაფიულ მეცნიერებათა სისტემაში, რეკრეაციული გეოგრაფიის კვლევის საგანი (ობიექტები), მიზანი და ძირითადი მიმართულებები, რეკრეაციული გეოგრაფიის მნიშვნელოვანი ტერმინები, რეკრეაციული ტერიტორიის ძირითადი ტიპები, რეკრეაციული გეოგრაფიის განვითარების პერსპექტივები ქართულ გეოგრაფიულ სკოლაში.

TOPICAL ISSUES OF RECREATIONAL GEOGRAPHY (ON THE EXAMPLE OF GEORGIA)

Rusudan Elizbarashvili

Master of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
rusa-elizbarashvili@yahoo.com

ANNOTATION

Recreation and recreational agriculture are closely related to the geographical environment, as its potential is significantly related to the natural characteristics and landscape diversity of the area, the geographical features of the farm and social infrastructure. Because of this, recreational geography is one of the most important areas of integration or socio-natural geography.

Recreational geography in Georgia is at an early stage of development. If we do not take into account several publications dedicated to recreational resources, the spatio-temporal peculiarities of recreational resources and recreational economy have not been practically studied and evaluated, theoretical and methodological issues of recreational geography, research methods, etc. Correcting such a situation is a jealous affair, which is related to the rapid pace of tourism development in Georgia. Recreational geography, from a practical point of view, can play a big role in the spatial (territorial) planning of both tourism and recreational agriculture.

The article discusses and presents the place of recreational geography in the system of geographical sciences, the subject (objects) of research on recreational geography, purpose and main directions, important terms for recreational geography, the main types of recreational area, prospects for the development of recreational geography in Georgian geographical school.

შესავალი

რეკრეაციული საქმიანობა და მასთან დაკავშირებული ტურიზმი მსოფლიო ეკონომიკის ერთ-ერთი შემოსავლიანი დარგია. რეკრეაციული მეურნეობა იმ სისტემის სახით შეიძლება წარმოვიდგინოთ, რომელშიც ურთიერთდაკავშირებულია: რეკრეანტი (ტურისტი, დამსვენებელი და სხვ.), ბუნებრივი გარემო და ლანდშაფტი, ტექნიკური და საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურა, მომსახურების სფერო, სოფლის მეურნეობა და კვების მრეწველობა, შესაბამისი შრომითი რესურსები და ადგილობრივი მოსახლეობა. ამგვარი რთული სისტემის ყველა კომპონენტი, თავის მხრივ, რამდენიმე ქვეპუნქტად შეიძლება დაიყოს, რის გამოც, რეკრეაციული საქმიანობა მეურნეობის ყველაზე მრავალფეროვან დარგად წარმოჩნდება.

რეკრეაცია და რეკრეაციული მეურნეობა მჭიდროდაა დაკავშირებული გეოგრაფიულ გარემოსთან, რადგან მისი პოტენციალი ტერიტორიის ბუნებრივ მახასიათებლებსა და ლანდშაფტურ მრავალფეროვნებაზე, მეურნეობის და სოციალური ინფრასტრუქტურის გეოგრაფიულ თავისებურებებზეა დამოკიდებული. ამის გამო, რეკრეაციული გეოგრაფია ინტეგრაციული ანუ საზოგადოებრივ-საბუნებისმეტყველო გეოგრაფიის უმნიშვნელოვანესი მიმართულებაა. ზოგჯერ დასავლეთის არაერთ ქვეყანაში (აშშ, დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი და სხვ.) რეკრეაციული გეოგრაფია გაიგივებულია “ტურიზმის და დასვენების” გეოგრაფიასთან, “თავისუფალი დროის” გეოგრაფიასთან, გარემოს გეოგრაფიასთან, “გამოყენებით” გეოგრაფიასთან და სხვ.

საქართველოში რეკრეაციული გეოგრაფია განვითარების საწყის სტადიაზეა. თუ არ ჩავთვლით რამდენიმე პუბლიკაციას, რომლებიც ეძღვნება რეკრეაციულ რესურსებს, პრაქტიკულად შეუსწავლელი და შეუფასებელია რეკრეაციული რესურსების და რეკრეაციული მეურნეობის სივრცულ-დროითი თავისებურებანი, ქართულ ენაზე არ გამოქვეყნებულა რეკრეაციული გეოგრაფიის მეთოდოლოგიური საკითხები, მისი კვლევის მეთოდები, რეკრეაციული პოტენციალის შეფასების კრიტერიუმები და სხვ. ამ ვითარების გამოსწორება საშუაო საქმეა და საქართველოში ტურიზმის განვითარების სწრაფ ტემპებს უკავშირდება. რეკრეაციულმა გეოგრაფიამ, პრაქტიკული თვალსაზრისით, შესაძლებელია დიდი როლი ითამაშოს როგორც ტურიზმის, ისე რეკრეაციული მეურნეობის სივრცით (ტერიტორიულ) დაგეგმარებაში.

კვლევის მეთოდები

სტატიაზე მუშაობისას, რომელიც, ძირითადად, თეორიული ხასიათისაა, გამოვიყენეთ სამეცნიერო ლიტერატურის შედარებითი ანალიზის მეთოდი. კვლევის პროცესში ჩატარდა როგორც მიღებული ინფორმაციის სისტემატიზაცია, ისე - კლასიფიკაცია.

შედეგები

1. რეკრეაციული გეოგრაფიის ადგილი გეოგრაფიულ მეცნიერებათა სისტემაში

რეკრეაციული მეურნეობის და რესურსების გეოგრაფიული თავისებურებების **აქტიური კვლევა** რამდენიმე ათწლეულს ითვლის. მიუხედავად ამისა, საკითხის მრავალფეროვნების გამო, ჯერ კიდევ ხშირად გამოდის სამეცნიერო თუ სამეცნიერო-პოპულარული ლიტერატურა, სადაც რეკრეაციული გეოგრაფიის განმარტების ურთიერთგამომრიცხავი ან საპირისპირო მოსაზრებებს ვაწყდებით. მეტიც: საერთაშორისო გეოგრაფიული კავშირის კომისიათა შორის პრაქტიკულად არ არსებობს შესაბამისი მიმართულება, თუ არ ჩავთვლით ტურიზმის, თავისუფალი დროისა და გლობალური ცვლილების კომისიას (C16.15 – IGU commission of Geography of Tourism, leisure and Global Change, <https://www.igutourism.org>). იგივე შეიძლება ითვას რეკრეაციული გეოგრაფიის ერთ-ერთ უმთავრეს მიმართულებაზე - საკურორტო მეურნეობის გეოგრაფიაზე. ამ მხრივ, კვლევები თითქმის არ გვხვდება, რაც, ჩვენი აზრით, ასევე უკავშირდება საკითხის სპეციფიკას, მრავალმხრივობას და მრავალფეროვნებას.

რეკრეაციული გეოგრაფია, უპირველესად, გეოგრაფიული მეცნიერების ნაწილია, რის გამოც, ყველაზე მჭიდრო და ურთიერთშემავსებელი **კავშირები** სწორედ გეოგრაფიის არაერთ ძირითად მიმართულებასთან აქვს. რეკრეაცია ეკონომიკური გეოგრაფიისთვის მეურნეობის

ნაწილია, **ფიზიკური გეოგრაფიისთვის** - ბუნებრივი რესურსების და ელემენტების (წყლები, ჰავა, მცენარეულობა, ლანდშაფტები, რელიეფი) რეკრეაციული შეფასების და კვლევის ობიექტი, **სამედიცინო გეოგრაფიისთვის** - ბუნებრივი გარემოს და ადამიანის ეკოლოგიის კვლევის ასპარეზი, **ქვეყანათმცოდნეობისთვის** - რეგიონების რეკრეაციული პოტენციალის წარმოჩენის და შესწავლის სფერო, **სოციალური გეოგრაფიისთვის** - რეკრეაციული ინტერესების კვლევის მიმართულება. რეკრეაციული გეოგრაფია, ასევე, მჭიდროდ უკავშირდება **ტერიტორიულ დაგეგმარებასა** (მათ შორისაა ინტეგრაციული გეოგრაფიის ერთ-ერთი მიმართულება - ლანდშაფტური დაგეგმარება) და ქალაქმშენებლობას, რაც მოსახლეობის რეკრეაციული მოთხოვნების და მდგრადი ეკოლოგიური განვითარების მნიშვნელობის შეფასებას უკავშირდება (ელიზბარაშვილი, 2009).

საზოგადოებრივი გეოგრაფიის მიმართულების სპეციალისტები რეკრეაციული გეოგრაფიის კვლევის ძირითად საგნად რეკრეაციულ ტერიტორიულ სისტემებს მიიჩნევენ, რომლებიც შედგება რამდენიმე ურთიერთდაკავშირებული ქვესისტემისგან. მათ შორისაა: ბუნებრივი და კულტურული ობიექტები, შესაბამისი ინფრასტრუქტურა, მომსახურე პერსონალი და რეკრეანტები (Özà`èÀ, 1979). გასაგებია, რომ რეკრეაციული რესურსების მხოლოდ ისეთი სახეების წარმოჩენის შემთხვევაში, როგორებიცაა კულტურული, ისტორიული, საგანმანათლებლო, გასართობი ან სპორტული ობიექტები, რეკრეაციული გეოგრაფია საზოგადოებრივი გეოგრაფიის ნაწილად წარმოჩნდება. თუ რეკრეაციულ-ტერიტორიულ სისტემებს კურორტებთან დაკავშირებით განვიხილავთ, აქ ბუნებრივი და ანთროპოგენული ქვესისტემები თითქმის თანაბარი ფუნქციური დანიშნულებით წარმოდგება. ამ შემთხვევაში რეკრეაციული გეოგრაფია უფრო საბუნებისმეტყველო-გეოგრაფიული მიმართულებაა, ვიდრე - საზოგადოებრივ-გეოგრაფიული. რეკრეაციული გეოგრაფიის საბუნებისმეტყველო გეოგრაფიისათვის ნაწილობრივ მიკუთვნება კიდევ უფრო თვალსაჩინო ხდება, თუ რეკრეაციული ქვესისტემების სახით ბუნებრივ ობიექტებს, ლანდშაფტებს ან დაცულ ტერიტორიებს წარმოვაჩინოთ. დისკუსიამ დაუსრულებელი ხასიათი რომ არ მიიღოს, უპრიანი იქნება, რეკრეაციული გეოგრაფია განვიხილოთ საზოგადოებრივ-საბუნებისმეტყველო ანუ ერთიანი, ინტეგრაციული ანუ სისტემური გეოგრაფიის ფარგლებში (ელიზბარაშვილი, 2016).

რეკრეაცია საზოგადოებრივი აქტივობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიმართულება და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონის არსებითი განმსაზღვრელი ფაქტორია. იგი მჭიდროდაა დაკავშირებული გეოგრაფიულ გარემოსთან, რადგან მისი თავისებურებანი განსხვავებულია სივრცესა და დროში. ამგვარი ვითარება უკავშირდება მის მრავალმხრივობას - ბუნებრივ გარემოს და რესურსების, მოსახლეობის და მეურნეობის, სოციალური და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის სივრცით თავისებურებებს. რეკრეაციული გეოგრაფიის კვლევის სფეროშია **ის ობიექტები**, რომლებიც შედგება ბუნებრივი და საზოგადოებრივი ელემენტებისგან. ამის გამო, ის განვითარდა როგორც საბუნებისმეტყველო, ისე საზოგადოებრივი გეოგრაფიის, სამედიცინო გეოგრაფიისა და ქვეყანათმცოდნეობის ცალკეული მიმართულებების მიჯნაზე. ამრიგად, თავისი არსით, რეკრეაციული გეოგრაფია აშკარად საზოგადოებრივ-საბუნებისმეტყველო გეოგრაფიის ნაწილია. დასავლურ გეოგრაფიული ლიტერატურაში რეკრეაციული მეურნეობა და სისტემა სოციალურ ფენომენად განიხილება (Dustin T. Duncan, etc., 2013, Mironenko, 2016, Douglas G. Pearce, 1984), რადგან ამ მიმართებით ადამიანის საქმიანობა სოციალურ ხასიათს ატარებს და მისი ენერგიის (პრაქტიკულად - ჯანმრთელობის) აღდგენას უკავშირდება. ამის გამოა, რომ აქ რეკრეაციული გეოგრაფია გეოგრაფიის, ეკონომიკისა და კულტუროლოგიის მომიჯნავე მეცნიერებად ითვლება. ამგვარი მიდგომის შესაბამისად, რეკრეაციულ გეოგრაფიაში კვლევის სამი ძირითადი მიმართულება გამოიკვეთა:

- ბუნებრივი გარემოს რეკრეაციული მნიშვნელობის კვლევა (ანუ ფიზიკურ-გეოგრაფიული მიმართულება),
- ადამიანის რეკრეაციული აქტივობის კვლევა (ანუ საზოგადოებრივ-გეოგრაფიული მიმართულება),
- პერცეფციის თავისებურებათა კვლევა (ანუ სოციოლოგიურ-ფსიქოლოგიური მიმართულება).

2. რეკრეაციული გეოგრაფიის კვლევის საგანი (ობიექტები), მიზანი და მიმართულებები

რეკრეაციული გეოგრაფიის **კვლევის ობიექტად** განიხილება როგორც მატერიალური ობიექტები, პროცესები და მოვლენები, ისე სუბიექტები (რეკრეანტი, მართვის ორგანოები, ადგილობრივი საზოგადოება). მათი გეოგრაფიული თავისებურებანი განსხვავდება როგორც სივრცეში, ისე - დროში.

რეკრეაციული საქმიანობა მრავალმხრივი და დროში დიფერენცირებული პროცესია. განარჩევენ დღელამურ, კვირეულ, კვარტალურ, წლიურ და სასიცოცხლო ციკლთან დაკავშირებულ რეკრეაციულ საქმიანობას. რეკრეაციული გეოგრაფია სწავლობს ადამიანის რეკრეაციული საქმიანობის სივრცე-დროითი განვითარების ყველა თავისებურებას.

რეკრეაციულ გეოგრაფიაში გამოიყენება კვლევის ის მეთოდები (შედარებითი, სავსე, ისტორიული, კარტოგრაფიული, სტატისტიკური, მოდელირების, სოციოლოგიური გამოკითხვის და სხვ.), რომლებიც კი ცნობილია გეოგრაფიაში. ამჟამად საინტერესო და პერსპექტიულ მიმართულებად ითვლება რეკრეაციული სისტემების გარემოზე ზემოქმედების შეფასება, ტერიტორიული განვითარების პროგნოზირება და დაგეგმარება, რაზეც განსაკუთრებით აქტიურად მიახლოებენ რუსულ სამეცნიერო ლიტერატურაში (Вопросы географии, 2014).

რეკრეაციული გეოგრაფიის ობიექტებს უკავშირდება მისი კვლევის **ძირითადი მიზანიც**. ეს არის იმ სივრცე-დროითი კანონზომიერებების კვლევა, რომლებიც უკავშირდება რეკრეაციული ობიექტების და ტერიტორიული სისტემების ფორმირების, დინამიკის, განვითარების, მრავალფეროვნების, ფუნქციონირების, ტერიტორიული ორგანიზაციის და დაგეგმარების ეფექტურობის გეოგრაფიულ თავისებურებებს. რეკრეაციულ გეოგრაფიაში ტერიტორიული (ლანდშაფტური) დაგეგმარების მნიშვნელობა არც თეორიულ, არც პრაქტიკულ დონეზე არ შესწავლილა.

რეკრეაციული სისტემების ტერიტორიული განვითარების ერთ-ერთი შემადგენელი და თვალსაჩინო ნაწილი **კურორტებია**. მათი მნიშვნელობა განუზომელია რეკრეაციულ მეურნეობაში. ჩვენი ქვეყანა მდიდარია ამგვარი რეკრეაციული რესურსებით, რომელთა კომპლექსური შესწავლა და დაგეგმარებაც თანამედროვე გეოგრაფიული მეცნიერების აქტუალური ამოცანაა.

რეკრეაციული ობიექტის ნორმალური ფუნქციონირებისთვის ყურადღება მახვილდება რამდენიმე ასპექტზე, რომელთაგან მთავარია: დამსვენებელი, ბუნებრივი და კულტურული გარემო, ინფრასტრუქტურა, მომსახურე პერსონალი და მმართველობითი ორგანოები (ადმინისტრაცია). შესაბამისად, რეკრეაციული გეოგრაფიის კვლევის ძირითადი მიმართულებებია:

2.1. დამსვენებლის დამოკიდებულება ნებისმიერი სახის რეკრეაციული ობიექტის ეფექტიანობის მიმართ. მისი აზრი ობიექტის შესაძლებლობების და ფუნქციების მიმართ რეკრეაციული მეურნეობის თანამედროვე მდგომარეობის შეფასების და განვითარების არსებითი წინაპირობაა. თუმცა იგი სუბიექტურად შეიძლება იყოს, რადგან დამოკიდებულია რეკრეანტის სოციალურ მდგომარეობაზე, ეროვნულ ან ეთნიკურ კუთვნილებაზე, კულტურულ ორიენტაციაზე, ცხოვრების წესზე, ადაპტაციის უნარზე, ბუნებრივი გარემოს კომფორტულობაზე და სხვ.

2.2. ბუნებრივი გარემო, რაც, არსებითად, მოქმედებს რეკრეანტის ეკოლოგიურ მდგომარეობასა და რეკრეაციული ობიექტის პერცეფციულ ეფექტიანობაზე. ბუნებრივმა გარემომ შესაძლებელია “შექმნას” კომფორტული ან დისკომფორტული ვითარება. კომფორტულობა, ძირითადად, კლიმატურ პირობებს და გარემოს ეკოლოგიურ მდგომარეობას უკავშირდება, ხოლო დისკომფორტულობა - ლანდშაფტის (პეიზაჟის) თავისებურებებს. რაც უფრო ეფექტურია პეიზაჟი, მრავალფეროვანია მცენარეულობა, გახსნილია ლანდშაფტი და დიდია ხედვის არეალი, მით უფრო კომფორტულია იგი დამსვენებლისთვის. ბუნებრივი გარემოს ეფექტურობას განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ბალნეოლოგიური და ბალნეოკლიმატური კურორტების შემთხვევაში, ანუ იქ, სადაც დამსვენებლის ძირითად მიზანს ჯანმრთელობის აღდგენა ან სპორტული რეკრეაცია წარმოადგენს (Вопросы географии, 2014).

2.3. კულტურული გარემო, რაც უკავშირდება დამსვენებელთა რაოდენობას და ობიექტის ტევადობას, ხმაურის დონეს, ისტორიულ თუ კულტურულ ობიექტთა არსებობას და რაოდენობას, მათ თანაფარდობას (სიხშირეს), რეკრეანტის კულტურულ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების დონეს, მათ ხელმისაწვდომობას, ადგილობრივი მოსახლეობის ეთნოკულტურას და ა.შ. ამ საკითხს, ძირითადად, ყურადღება ექცევა შემეცნებითი ტურიზმის განვითარებისთვის.

2.4. ინფრასტრუქტურული კომპონენტის კვლევა, რაც, ასევე, მნიშვნელოვანია რეკრეაციული ობიექტის ფუნქციონირებისთვის. იგი ზრდის ბუნებრივი და კულტურული გარემოს რეკრეანტის მიერ ხელმისაწვდომობას და ადაპტაციის შესაძლებლობას, ამავე გარემოს საიმედოობას. აქვე განიხილება ის საშუალებანი, რომლებიც ხელს უწყობს მომსახურე პერსონალს დასახული მიზნების განხორციელებაში, არსებული მატერიალური ფასეულობების შენარჩუნებაში. ინფრასტრუქტურას მიეკუთვნება როგორც კაპიტალური, ისე დროებითი ან სეზონური ნაგებობები (ფუნქციურად ეს შეიძლება იყოს სპორტული, გამაჯანსაღებელი, გასართობი, კულტურული, სამკურნალო და სხვა დანიშნულების ნაგებობები). რეკრეაციული ობიექტისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ინფრასტრუქტურის ეკოლოგიურ და საინჟინრო საიმედოობას.

2.5. მომსახურე პერსონალი, რაც განაპირობებს რეკრეაციული ობიექტის დანიშნულების საიმედოობას, ბუნებრივი და კულტურული კომპონენტის ნვდომას, ტექნიკურ და საინჟინრო ნაგებობათა ფუნქციონირებას, რეკრეანტისა და მმართველი რგოლის ურთიერთკავშირს, რეკრეანტთა ურთიერთკომუნიკაციას და სხვ. მომსახურე პერსონალს ყოფენ რამდენიმე პროფესიულ ჯგუფად (*Вопросы географии*, 2014), იმის მიხედვით, თუ რამდენად უშუალოა მათი კონტაქტი რეკრეანტებთან. პირველ ჯგუფს მიეკუთვნება მომსახურე პერსონალი ანუ ისინი, ვინც უშუალოდ ამყარებს კონტაქტს დამსვენებელთან. შემდეგ მოდის მომსახურე პერსონალი, რომელიც უზრუნველყოფს ტექნიკური, ბუნებრივი და კულტურული ნაწილის საიმედო ფუნქციონირებას. მესამე ჯგუფს წარმოადგენს ის პერსონალი, რომელიც უზრუნველყოფს კურორტის ან დანესებულების მომარაგებას საჭირო ნედლეულით და პროდუქციით.

2.6. მმართველობითი ორგანოები, რომელთანაც გაიგივებულია ადმინისტრაცია, უზრუნველყოფენ რეკრეაციული ობიექტის სტრუქტურის და სისტემის მდგრადობას და ფუნქციონირებას, საქმიანობის გამართულ რეჟიმს, დასახული მიზნების რეალიზაციას და ა.შ. აქ განიხილება ორი დონე: გარე და შიდა. გარედონე უზრუნველყოფს ქვეყნის ან რეგიონის რეკრეაციული პოლიტიკის და სტრატეგიის განხორციელებას, აწარმოებს კანონშემოქმედებით საქმიანობას, სწავლობს მოთხოვნებს, აგეგმარებს ინფრასტრუქტურას, არეგულირებს რეკრეანტთა ნაკადებს და ა.შ. მეორე დონეს აკუთვნებენ (*Вопросы географии*, 2014) უშუალოდ რეკრეაციული ობიექტის ადმინისტრაციას, რომელიც უზრუნველყოფს დამსვენებლის (რეკრეანტის) მოთხოვნებს, ობიექტის, ინფრასტრუქტურისა და მომსახურე პერსონალის ეფექტურ ფუნქციონირებას.

3. რეკრეაციული გეოგრაფიის მნიშვნელოვანი ტერმინები

რეკრეაცია - ადამიანის მიერ შრომის პროცესში დახარჯული ენერგიის აღდგენა, აგრეთვე, იმ ძალების მობილიზება, რომლებიც აუცილებელია მისი სამომავლო ფიზიკური და გონებრივი აქტიურობისთვის. არაერთ შემთხვევაში (ნ. რეიმერსი, ვ. პრეობრაჟენსკი და სხვ.) რეკრეაცია განიხილება დასვენების და გაჯანსაღების (ჯანმრთელობის აღდგენის) სინონიმად. განიხილავენ აქტიურ (სპორტი, ტურიზმი და სხვ.) და პასიურ (საკურორტო, სამედიცინო და სხვ.), ორგანიზებულ და არაორგანიზებულ რეკრეაციულ საქმიანობას. რეკრეაციულს, ასევე, მიეკუთვნება სამოყვარულო (ნადირობა, თევზაობა, შემგროვებლობა და სხვ.) და ინტელექტუალური (განათლება, ლიტერატურის კითხვა და სხვ.) საქმიანობა, ფიზიკური დატვირთვა (სპორტი, სეირნობა) და გართობა (ცეკვა, თამაშობანი), კულტურის დანესებულებათა (სპექტაკლის, კონცერტის, ფილმის და სხვ.) მონახულება და მოგზაურობა (<https://recreationgeography.blogspot.com/>).

რეკრეაციული რესურსი - ბუნებრივი და საზოგადოებრივი გარემოს ელემენტები, რომლებიც გამოიყენება ან შეიძლება გამოიყენებულ იქნას რეკრეაციული საქმიანობისთვის ან მისი განვითარებისთვის. ბუნებრივ რესურსებს მიეკუთვნება კლიმატური, რელიეფური,

ჰიდროლოგიური, ტყის (მცენარეულობის), ზღვის სანაპირო და სხვა ბუნებრივი ელემენტები, რომლებიც შეიძლება გამოიყენონ რეკრეაციული მეურნეობის ორგანიზაციისა და განვითარებისთვის. საზოგადოებრივი გარემოს ელემენტებს მიეკუთვნება შემდეგი სახეები: ისტორიული და კულტურული ძეგლები, დასახლებული პუნქტები, უნიკალური საინჟინრო ნაგებობები და სხვ. რეკრეაციულ რესურსებს ასევე ყოფენ სახეობების (ტურიზმის რესურსები, სამკურნალო რესურსები და სხვ.) და ფუნქციების (კურორტები, სამკურნალო, სპორტული, გამაჯანსაღებელი, საექსკურსიო დანესებულებები, დაცული ტერიტორიები და სხვ.) მიხედვით. ცნობილია ტერმინი “ანტირეკრეაციული რესურსიც”, რაც უარყოფით ბუნებრივ (მაგ. გეოლოგიური აგებულება, იოდის ნაკლებობა) და საზოგადოებრივ გარემოს (მაგ. დანაშაულის მაღალი დონე, სპეციალისტების არყოლა) გულისხმობს (Максаковский, 2000).

რეკრეაციული პოტენციალი - იმ ბუნებრივ, ისტორიულ-კულტურულ და სოციალურ-ეკონომიკურ ობიექტთა და რესურსთა ერთობლიობა, რომლებიც კონკრეტულ ტერიტორიაზე რეკრეაციული საქმიანობის განვითარების საშუალებას იძლევა. მათი ჩამონათვალი ძალიან დიდია. რეკრეაციულ ბუნებრივ ობიექტებს შეიძლება მიეკუთვნებოდეს ბოტანიკური და დენდროლოგიური პარკები, ბუნების ძეგლები, მდინარეები და ტბები, გეოლოგიური გამიშვლებები, მთები და ქვაბულები, მღვიმეები და ჩანჩქერები, მინერალური წყაროები და ა.შ. ასევე, ბევრია ისეთი ისტორიულ-კულტურული ობიექტიც, რომელიც შეიძლება გამოიყენონ რეკრეაციული მიზნებით. ამგვარია: ისტორიული და კულტურული მემკვიდრეობის, არქეოლოგიის, ისტორიულ მოვლენებთან დაკავშირებული, ეთნოკულტურული, არქიტექტურის, გამოჩენილ ადამიანებსა და საზოგადო მოღვაწეებთან დაკავშირებული, ხელოვნების და კულტურის, კვების და გართობის ობიექტები და ა.შ. სოციალურ-ეკონომიკურ ობიექტებს მიეკუთვნება: დასასვენებელი სახლები, კურორტები, ტურისტული ბაზები, კემპინგები. რეკრეაციულ პოტენციალს მიეკუთვნება ის ტერიტორიებიც, სადაც შესაძლებელია დასვენება და გამაჯანსაღებელი მკურნალობა, სამოყვარულო (ნადირობა, თევზაობა, შემგროვებლობა და სხვ.) და ინტელექტუალური (განათლება, ლიტერატურის კითხვა და სხვ.) საქმიანობა, ფიზიკური დატვირთვა (სპორტი, სეირნობა) და გართობა (ცეკვა, თამაშობანი), კულტურის დანესებულებათა (სპექტაკლის, კონცერტის, ფილმის და სხვ.), ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ ობიექტთა მონახულება და მოგზაურობა. რეკრეაციულ რესურსებად, ასევე, განიხილება: გარემოს ცალკეული ელემენტები და ობიექტები (ბუნებრივი კომპონენტები; ისტორიული და კულტურული ობიექტები; ესთეტიკური გარემო; გამაჯანსაღებელი და სამკურნალო დანესებულებები) ანუ ის ადგილები, რომელთა პოტენციალის გამოყენებაც შესაძლებელია რეკრეაციული საქმიანობისას.

ამრიგად, რეკრეაციული პოტენციალი იმ ბუნებრივ, ისტორიულ-კულტურულ და სოციალურ-ეკონომიკურ ფაქტორთა, საქმიანობისა და რესურსთა ერთობლიობაა, რომლებიც რეკრეაციული საქმიანობის განვითარების საშუალებას იძლევა.

ტერიტორიის რეკრეაციული ათვისება - ტერიტორიის იმგვარი დაგეგმარება და განვითარება, რომ ის მიესადაგოს სხვადასხვაგვარ რეკრეაციულ საქმიანობას ან საზოგადოების რეკრეაციულ ინტერესებს.

4. რეკრეაციული ტერიტორიის ძირითადი ტიპები

ამჟამად რეკრეაციული მეურნეობის ტერიტორიული განვითარების ძირითად ტენდენციად მიიჩნევა;

1. საგარეუბნო კურორტების და “საკურორტო აგლომერაციების” შექმნა,
2. მსხვილ დასახლებულ პუნქტებს შორის ან მის ფარგლებში რეკრეაციული პარკების (ან ტყე-პარკების) შექმნა.

4.1. პირველ ჯგუფში განსაკუთრებით სწრაფად საზღვაო, სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი და სამთო-სათხილამურო კურორტები ვითარდება (Вопросы географии, 2014). ეფექტურობის თვალსაზრისით, გამოირჩევა ის საკურორტო აგლომერაციები, რომლებშიც ერთდროულად რამდენიმე მიმართულების კურორტი ფუნქციონირებს და შექმნილია თანამედროვე ინფრასტრუქტურა. ესპანეთის, იტალიის, საფრანგეთის, თურქეთის, ბულგარეთის და სხვა საზღვაო ქვეყნების კურორტების განვითარება ორი მიმართულებით (ხაზის გასწვრივ) მიმდინარეობს:

სანაპირო ზოლის და მასთან მჭიდროდ დაკავშირებული შიდატერიტორიების (სანაპირო ზოლის პერპენდიკულარულად) ათვისების გზით. ამგვარ შემთხვევებში გამოიყოფა სამი ფუნქციური ზონა: 1. სანაპირო ზოლის (პლაჟების, წყლის სახეობების და საზღვაო ინფრასტრუქტურის და სხვ.), 2. მიმდებარე ტერიტორიების (ბალნეოკლიმატური კურორტების, საფეხმავლო ტურების, გართობის და სხვ.), 3. საცხოვრებელი (კვების და სასტუმრო ობიექტების). ფუნქციური ზონების პერპენდიკულარული გავრცელება არ აღემატება 10 – 15 კილომეტრს. გასაგებია, რომ ამგვარი რეკრეაციული მეურნეობის უდიდესი პერსპექტივებია აჭარის, გურიის, სამეგრელოს და აფხაზეთის სანაპირო ზოლში.

განვითარების მაღალ მასშტაბებს აღწევს **სანატორიულ-სამკურნალო** მიმართულების კურორტები, რაც ძალზე პოპულარულია ევროპის ქვეყნებში. აქ მაქსიმალურად იყენებენ ბუნებრივი გარემოს ელემენტებს. ადგილობრივი ჰავა, მინერალური წყლები, ესთეტიკური გარემო და ეფექტური პეიზაჟები “აქტიურადაა” ჩართული რეკრეაციული მიზნების განხორციელების პროცესში. ამგვარი კურორტები ადგილობრივი და საერთაშორისო ტურიზმის განვითარების არსებითი წინაპირობაა. საქართველოში ათობით ისეთი კურორტია, რომელთა მიდამოების და ბუნებრივი მახასიათებლების კომპლექსური გამოყენებაცა და წარმოიქმნაც მათი განვითარების არსებითი წინაპირობა გახდება. გასაგებია, რომ ამგვარი საკურორტო მეურნეობის განვითარების უდიდესი პერსპექტივებია რაჭაში (შოვი, უნერა), ქართლში (ბორჯომი - წალკერი - ცემი), სამეგრელოში (ცაიში, ლეზარდე), მთიულეთში (ფასანაური - შავი არაგვის ხეობა), გურიაში (ნაბეღლავი - ბახმარო - გომის მთა), მესხეთ-ჯავახეთში (ვარძია - აბულ-სამსარის ქედი), სვანეთში (მდ. მესტიაჭალისა და ენგურის ხეობები) და ა.შ.

სწრაფად ვითარდება და დიდი დაინტერესებით ხასიათდება **სამთო-სათხილამურო** კურორტები. მათი მოთხოვნა რამდენიმე ბუნებრივ ფაქტორს უკავშირდება - თოვლის საფარის ხანგრძლივობას (მინიმუმ 3 თვის განმავლობაში, 50 – 60 სმ სიმაღლით), მზის ნათების ხანგრძლივობას, ზვავების განვითარების შესაძლებლობას (ხარისხს) და რელიეფის დანაწევრება-დახრილობას. თუ ამ მიდგომას გამოვიყენებთ, უნდა ვაღიაროთ, რომ საქართველოში არც თუ ისე დიდია სამთო-სათხილამურო კურორტების განვითარების პოტენციალი, თუმცა არაერთ კურორტზე (ბაკურიანი, გუდაური, გომარდული, გოდერძის უღელტეხილი და სხვ.) აღნიშნული მახასიათებლები მაქსიმალური კომფორტულობით გამოირჩევა (Максаковский, 2000).

4.2. დიდი რეკრეაციული ინტერესები უკავშირდება ბუნებრივ და ხელოვნურ პარკებს და საგარეუბნო მწვანე ზონებს. საქართველოს ტერიტორიის თითქმის 10% დაცულ ტერიტორიებს უკავია, რაც უდიდესი რესურსია. ამას ვერ ვიტყვით ხელოვნური პარკების და საქალაქო მწვანე ზონების შესახებაც. ამგვარმა ტერიტორიებმა, რომლებიც ისედაც უმნიშვნელო ადგილს იკავებდნენ რეკრეაციულ მეურნეობაში, არსებითი დეგრადაცია განიცადა გასული საუკუნის 90-იან წლებში.

ამჟამად აქტიურად მიმდინარეობს **მთაწმინდის რეკრეაციული პარკის** ანუ ტყე-პარკის სივრცითი (ტერიტორიული) დაგეგმარების პროცესი (<https://www.interpressnews.ge/ka/article/>), რაც ითვალისწინებს არაერთი ეკოლოგიური პროფილის საერთაშორისო კონვენციისა თუ ადგილობრივი კანონმდებლობის მოთხოვნებს. მისი განვითარების მიზანი რამდენიმე მომენტს უკავშირდება, რომელთაგან ძირითადია: ეკოლოგიური მდგრადობის და პოტენციალის შენარჩუნება, მაღალი რეკრეაციული მოთხოვნილების დაკმაყოფილება და მოდელური (ინტეგრირებული პრინციპით) სივრცის შექმნა. მთაწმინდის პარკის რეკრეაციული განვითარება, რომელიც თბილისის სავიზიტო ბარათია, მყარ საფუძველს შეუქმნის საქართველოს სხვა ქალაქების რეკრეაციულ მიმზიდველობასაც.

დასკვნები

საქართველოში რეკრეაციული გეოგრაფია განვითარების საწყის სტადიაზეა. თუ არ ჩავთვლით რამდენიმე პუბლიკაციას, რომლებიც ეძღვნება რეკრეაციულ რესურსებს, პრაქტიკულად შეუსწავლელი და შეუფასებელია რეკრეაციული რესურსების და რეკრეაციული მეურნეობის სივრცულ-დროითი თავისებურებანი, ქართულ ენაზე გამოქვეყნებული რეკრეაციული გეოგრაფიის მეთოდოლოგიური საკითხები, მისი კვლევის მეთოდები, რეკრეაციული პოტენციალის შეფასების კრიტერიუმები და სხვ. ამგვარი ვითარების გამ-

ოსწორება საშური საქმეა და საქართველოში ტურიზმის განვითარების სწრაფ ტემპებს უკავშირდება. რეკრეაციულმა გეოგრაფიამ, პრაქტიკული თვალსაზრისით, შესაძლებელია, დიდი როლი ითამაშოს როგორც ტურიზმის, ისე რეკრეაციული მეურნეობის სივრცით (ტერიტორიულ) დაგეგმარებაში.

რეკრეაციული გეოგრაფია, უპირველესად, გეოგრაფიული მეცნიერების ნაწილია, რის გამოც, ყველაზე მჭიდრო და ურთიერთშემავსებელი კავშირები სწორედ გეოგრაფიის არაერთ ძირითად მიმართულებასთან აქვს. რეკრეაცია ეკონომიკური გეოგრაფიისთვის მეურნეობის ნაწილია, ფიზიკური გეოგრაფიისთვის - ბუნებრივი რესურსების და ელემენტების (წყლები, ჰავა, მცენარეულობა, ლანდშაფტები, რელიეფი) რეკრეაციული შეფასების და კვლევის ობიექტი, სამედიცინო გეოგრაფიისთვის - ბუნებრივი გარემოს და ადამიანის ეკოლოგიის კვლევის ასპარეზი, ქვეყანათმცოდნეობისთვის - რეგიონების რეკრეაციული პოტენციალის წარმოჩენის და შესწავლის სფერო, სოციალური გეოგრაფიისთვის - რეკრეაციული ინტერესების კვლევის მიმართულება. რეკრეაციული გეოგრაფია მჭიდროდ უკავშირდება ტერიტორიულ დაგეგმარებასა (მათ შორისაა ინტეგრაციული გეოგრაფიის ერთ-ერთი მიმართულება - ლანდშაფტური დაგეგმარება) და ქალაქმშენებლობასაც, რაც მოსახლეობის რეკრეაციულ მოთხოვნებს და მდგრადი ეკოლოგიური განვითარების მნიშვნელობის შეფასებას უკავშირდება (ელიზბარაშვილი, 2009).

რეკრეაციული გეოგრაფიის კვლევის სფეროშია ის ობიექტები, რომლებიც შედგება ბუნებრივი და საზოგადოებრივი ელემენტებისგან. ამის გამო, ის განვითარდა როგორც საბუნებისმეტყველო, ისე საზოგადოებრივი გეოგრაფიის, სამედიცინო გეოგრაფიისა და ქვეყანათმცოდნეობის ცალკეული მიმართულებების მიჯნაზე.

რეკრეაციული გეოგრაფიის კვლევის ობიექტად განიხილება როგორც მატერიალური ობიექტები, პროცესები და მოვლენები, ისე სუბიექტები (რეკრეანტი, მართვის ორგანოები, ადგილობრივი საზოგადოება). მათი გეოგრაფიული თავისებურებანი განსხვავდება როგორც სივრცეში, ისე - დროში.

რეკრეაციულ გეოგრაფიაში კვლევის ძირითადი მიმართულებებია: დამსვენებლის დამოკიდებულება ნებისმიერი სახის რეკრეაციული ობიექტის ეფექტიანობის მიმართ; ბუნებრივი და კულტურული გარემო, რეკრეაციული და მასთან დაკავშირებული ინფრასტრუქტურა, მომსახურე პერსონალის კვალიფიკაცია და სტრუქტურა, მმართველობითი ორგანოები.

ამჟამად რეკრეაციული მეურნეობის ტერიტორიული განვითარების ძირითად ტენდენციად მიიჩნევა: 1. საგარეუბნო კურორტების და "საკურორტო აგლომერაციების" შექმნა, 2. მსხვილ დასახლებულ პუნქტებს შორის ან მის ფარგლებში რეკრეაციული პარკების (ან ტყე-პარკების) შექმნა და განვითარება.

ტერიტორიის რეკრეაციული მიმზიდველობის და ტევადობის გეოგრაფიული კვლევის პრობლემები უკავშირდება რამდენიმე საკითხს. მათ შორის მნიშვნელოვანია: რეკრეაციული პოტენციალის (რესურსების) კომპლექსური შეფასება, სივრცითი დაგეგმარება, გარემოს დაცვა, რეკრეაციული ობიექტის მატერიალური და სოციალურ-ეკონომიკური შესაძლებლობის განსაზღვრა და სხვ. ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი საკითხი განაპირობებს რეკრეაციული გეოგრაფიის კვლევის პერსპექტივებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ელიზბარაშვილი ნ. გამოყენებითი გეოგრაფიის საფუძვლები. - თბილისი, 2016, - 512 გვ.
2. ელიზბარაშვილი ნ. და სხვ. ლანდშაფტური დაგეგმარება - მეთოდოლოგია და გამოცდილება. - თბილისი - ბონი - ირკუტსკი, 2009, 188 გვ.
3. Dustin T. Duncan, Ichiro Kawachi, Kellee White, David R. Williams (2013). The Geography of Recreational Open Space: Influence of Neighborhood Racial Composition and Neighborhood Poverty. *Journal of Urban Health* volume 90, p. 618–631
4. Douglas G. Pearce, Robert C. Mings (1984). Geography, **tourism**, and recreation in the antipodes. *GeoJournal* volume 9, p. 91–95
5. N. S. Mironenko, E. M. El'darov. Development tendencies and future prospects of recreation geography in Russia (2016). *Geography and Natural Resources* volume 37, p.100–105
6. Царфис П.Г. Рекреационная География СССР, её аспекты. 1979. - М.Мысль, 1979, -311с.
7. Вопросы географии, т.127.. - 2014, - 577 с.
8. Максаковский В.П. Развитие и география международного туризма./ География в школе. №8, 2000, с. 27-41.
9. <https://www.assignmenthelp.net/assignment-help/integrated-geography> - Integrative geography
10. <https://www.igutourism.org/>
11. <https://recreationgeography.blogspot.com/2009/04/recreation-geography-defined.html>
12. <https://www.cabdirect.org/cabdirect/abstract/19821894603>
13. <https://www.interpressnews.ge/ka/article/598687-tbilisis-meria-mtacmindis-perdis-tqis-landshaptis-agdgenas-da-daaxloebit-700-hektari-teritoriis-gamcvanebas-icqebis/>